

СЕКЦІЯ 1
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2023-19-3>

Клименко А.В.,
студентка кафедри економічної та соціальної географії
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
triveranya@gmail.com
ORCID: 0009-0000-9571-8661

Гнатюк О.М.,
кандидат географічних наук,
асистент кафедри економічної та соціальної географії
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
oleksii.gnatiuk@knu.ua
ORCID: 0000-0003-1818-2415

ІНТЕГРОВАНІЙ РОЗВИТОК МОНОФУНКЦІОНАЛЬНОГО МІСТА ГОРІШНІ ПЛАВНІ

Близько чверті українських міст є монофункціональними й усе частіше постають перед проблемами й викликами свого соціально-економічного та просторового розвитку. Одним із можливих шляхів трансформації таких міст у напрямі диверсифікації їх економічної бази і створення більш комфортного міського середовища є розроблення й утілення концепції інтегрованого розвитку. Метою дослідження є аналіз проблем соціально-економічного та просторового розвитку монофункціонального міста Горішні Плавні й розроблення пропозицій щодо їх вирішення з використанням принципів інтегрованого міського розвитку. Для досягнення поставленої мети автори здійснили концептуалізацію проблематики соціально-економічного та просторового розвитку монофункціональних міст, визначили нинішній стан соціально-економічного та просторового розвитку, а також інституційної основи міста Горішні Плавні, проаналізували містобудівну документацію Горішніх Плавнів на відповідність принципам інтегрованого розвитку, здійснили опитування про сприйняття місцевим населенням комфортності міського середовища Горішніх Плавнів. Виявлено, що основна стратегічна й містобудівна документація міста Горішні Плавні загалом відповідає принципам інтегрованого міського розвитку, проте наявні проблеми з виконанням закладених у них стратегічних та оперативних цілей міського розвитку й містобудівних рішень. Результати опитування населення міста дали змогу виявити низку проблемних аспектів міського розвитку та бачення міської громади щодо бажаних напрямів подальшого перетворення міського простору. Зокрема, виявлено відсутність інформації про маршрути громадського транспорту та їх малу кількість, низьку залученість мешканців до управління містом, недостатню кількість якісних закладів сфери послуг, занедбаність публічних просторів, зокрема набережної, тощо. Така ситуація склалася через відсутність діалогу між владою та населенням, що спричинило відсутність вирішення нагальних питань у планувальних документах. У заключній частині, відповідно до ідентифікованих проблем розвитку міста за результатами об'єктивного аналізу й соціологічного опитування, а також змісту наявної містобудівної документації, подано пропозиції для подальшого розвитку Горішніх Плавнів з урахуванням принципів інтегрованості у таких сферах: транспорт, публічні простори, екологія, управління, зв'язок з громадою й туризм.

Ключові слова: монофункціональне місто, інтегрований міський розвиток, містобудівна документація, міська стратегічна документація, Горішні Плавні.

Klymenko A.V., Gnatiuk O.M. Integrated development of the monofunctional city of Horishni Plavni

About a quarter of Ukrainian cities are monofunctional and increasingly face problems and challenges in their socio-economic and spatial development. Elaboration and implementation of the concept of integrated urban development is among the possible approaches to their transformation towards more diversified economy and more comfortable urban environment. The purpose of the study is to analyse the problems of socio-economic and spatial development of the monofunctional city of Horishni Plavni and to develop proposals for their solution using the principles of integrated urban development. To achieve this goal, the authors conceptualised the problems of socio-economic and spatial development of monofunctional cities, revealed the current state of socio-economic and spatial development, as well as the institutional framework of Horishni Plavni, scrutinised the urban planning and strategic documentation of Horishni Plavni for compliance with the principles of integrated urban development, and conducted a survey on the local population's perception of the comfort of the urban environment of Horishni Plavni. It was found that although the urban planning and strategic documentation of Horishni Plavni in general meet the principles of integrated urban development, there are problems with the implementation of strategic and operational goals of urban development, as well as specific urban planning decisions. The results of the survey of the city's population made it possible to identify a number of problematic aspects of urban development, as well as the vision of the urban community regarding the desired directions of further transformation of the urban space. In particular, the respondents noticed a lack of information on public transport routes and small number of such routes, low involvement of residents in city management, insufficient number of high quality services, neglect of public spaces, including embankment, etc. This situation has emerged due to the lack of dialogue between the city administration and the inhabitants. In result, city planning documents do not address some urgent issues and challenges. In the final part, based on the results of an objective analysis and sociological survey, as well as the content of the existing urban planning and strategic documentation, proposals for the further development of Horishni Plavni are presented, taking into account the principles of integrated urban development.

Key words: monofunctional city, integrated urban development, urban planning documentation, urban strategic documentation, Horishni Plavni.

Вступ. Міста – це центри економічної активності в усіх країнах світу, тому держави зацікавлені в підтримці їх існування та розвитку. При цьому близько чверті українських міст є монофункціональними (Доценко, 2011). Такі населені пункти все частіше стикаються з проблемами в розвитку, що пов'язано з непристосованістю їх до умов змінної кон'юнктури й сучасних потреб населення. Навіть найбільш адаптовані монофункціональні міста мають певні складнощі свого соціально-економічного розвитку. Одним зі шляхів їх трансформації є розроблення концепції інтегрованого розвитку.

Інтегрована політика міського розвитку – це процес, що передбачає координацію просторових, галузевих і часових аспектів ключових сфер міської політики. Саме так визначено поняття інтегрованого розвитку в одному з найголовніших документів сфери міського планування – Лейпцизькій хартії «Міста Європи на шляху сталого розвитку» (Territorial Agenda, 2007). Інтегрований міський розвиток – це концепція, яка концентрується на комплексному розвитку міста й урахуванні максимального

числа потреб та інтересів. Її метою є формування збалансованого і стійкого середовища для життя й розвитку людей, підвищення якості життя й конкурентоспроможності міста загалом, раціонально використовуючи наявні ресурси (Чевганова & Григор'єва, 2017). Концепція покликана об'єднувати економічний, соціальний і політичний складники міської регенерації, робить процес міського розвитку більш гнучким, заохочуючи дискусії між залученими сторонами для розроблення спільного стратегічного бачення розвитку міста (Roberts & Sykes, 1999; Alpori & Manole, 2013). Природним ресурсам відводиться роль «механізмів життєзабезпечення», економічна діяльність розглядається лише як засіб для використання цих ресурсів, а діяльність людини – як постійне перетворення природних та інших ресурсів на якість життя. Інтегрований розвиток також включає використання інноваційних підходів і технологій, що забезпечує дотримання цілей сталого розвитку. Визначальними для такої моделі розвитку є не кількісні, а якісні параметри (Гукалова, 2018). Для успішного розроблення й реалізації концепції інтегрованого

розвитку мають бути залучені всі ланки соціальної системи міста: місцева влада, бізнес, громадські організації та мешканці.

В Україні розроблення концепцій інтегрованого розвитку міст розпочалася у 2016 році після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС) завдяки відкриттю проекту «Інтегрований розвиток міст в Україні» німецьким агентством GIZ. Тоді ж Україна підписала Лейпцизьку хартію. У цілому результати співпраці можна вважати позитивними, наскільки це можливо, урахувавши стан міського управління в Україні, і, беззаперечно, вони дадуть поштовх міському розвитку. Проте станом на сьогодні концепції/плани інтегрованого розвитку розроблялися лише для великих міст із населенням понад 100 тис. осіб, більшість із яких – обласні центри. Водночас в Україні ще немає прикладів практичної реалізації принципів інтегрованого розвитку щодо інших категорій українських міст, зокрема монофункціональних. Також, за невеликими винятками (Провотар і Волкова, 2022), відсутні й суто теоретико-концептуальні розробки в цій сфері.

Метою статті є аналіз проблем соціально-економічного та просторового розвитку монофункціонального міста Горішні Плавні й розроблення пропозицій щодо їх вирішення з використанням принципів інтегрованого міського розвитку.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

1. Проаналізувати нинішній стан соціально-економічного розвитку, інституційну основу міста й містобудівну документацію Горішніх Плавнів на відповідність принципам інтегрованого розвитку.

2. Дослідити сприйняття місцевим населенням комфортності міського середовища Горішніх Плавнів.

3. Розробити пропозиції для розвитку Горішніх Плавнів у контексті подолання/пом'якшення наслідків його монофункціональності з урахуванням принципів інтегрованого розвитку.

Під час дослідження застосовані такі **методи** й дані: 1) аналіз розвитку міста Горішні Плавні на основі доступних літературних і статистичних джерел; 2) профільне районування однієї з головних вулиць міста для ілюстрації

особливостей його просторового розвитку; 3) аналіз інституційної основи й містобудівної документації міста Горішні Плавні; 4) анкетування населення Горішніх Плавнів з метою дослідження сприйняття комфортності міста та проблемних аспектів його розвитку.

Проблематика розвитку монофункціональних міст. Монофункціональні міста – це населені пункти, які мають вузьку спеціалізацію на виконанні певних функцій, виробництві певних товарів або послуг. Більшість монофункціональних міст є малими за кількістю населення, проте є винятки, наприклад, місто Детройт у США, яке на піку свого економічного розвитку спеціалізувалося на машинобудуванні. Багато із сучасних розвинених міст світу на початку свого існування були монофункціональними, так як часто монофункціональність іде в парі з вигідним географічним положенням, яке й сприяє розвитку певної панівної функції або галузі. Серед причин утворення монофункціональних міст (Треллер & Кокоть, 2014) такі: цінність окремої території з релігійних, військових чи політичних міркувань; специфічні ресурси (енергетичні, мінеральні, відновлювальні природні, транспортне положення, туристичний потенціал тощо); місцева підприємницька ініціатива; політичні рішення щодо заснування міста на визначеній території.

Монофункціональність є динамічною, змінною характеристикою міст. Унаслідок спонтанного розвитку економіки або за допомогою спеціальних заходів, спрямованих на диверсифікацію економіки, місто може вийти з категорії монофункціональних. Монофункціональні міста можуть з'являтися або, навпаки, зникати через зміну кон'юнктури або виснаження ресурсів, на яких основана економіка цих міст. Такі міста можуть отримати нове життя за допомогою розширення спектру видів діяльності в межах своєї спеціалізації.

Згідно з українським законодавством і відповідно до підходу, що поділяють більшість українських фахівців, монофункціональне місто – це місто, спеціалізацію праці економічно активного населення в якому визначають підприємства здебільшого однієї-двох профільних галузей економіки, що формують дохідну частину бюджету міста, забезпечують функціонування соціальної інфраструктури й інших об'єктів життєзабезпечення населення

(Кабінет Міністрів України, 2000; Васильєва, 2008; Жабінець, 2009). Існує два критерії, за якими розрізняють монофункціональні міста: (1) наявність у населеному пункті підприємства, на якому задіяно більше ніж 25% економічно активного населення, та (2) наявність у населеному пункті підприємства, на частку якого припадає більше ніж 50% обсягу промислового виробництва (Радіонова, 2019). Залежно від ступеня спеціалізації міста в Україні поділяються на вузькоспеціалізовані (більше ніж 90% економіки займає одна галузь); спеціалізовані (75–90% економіки займає одна галузь); помірно спеціалізовані (60–75% економіки займає одна галузь); неспеціалізовані (50–60% економіки займає одна галузь) (Треллер & Кокоть, 2014). У монофункціональному місті економічні, технологічні, соціальні й культурні відносини формують відносно самостійний механізм відтворення робочої сили, соціальної інфраструктури та морального складника, що визначає соціальну й культурну єдність місцевої громади (Kuzmenko & Soldak, 2010).

Із 459 міст в Україні 122 є монофункціональними (Кабінет Міністрів України, 2000; Жабінець, 2009). Найчастіше їх містоутворювальні підприємства є представниками добувної, переробної, машинобудівної, енергетичної промисловості, а також оборонно-промислового комплексу. Наявність цих міст зумовлена історично, і більшість із них створювали за радянською концепцією «Місто навколо підприємства» або, як це ще називається, «фабричне місто». В умовах планової економіки така модель працювала успішно та була досить популярною: близько 40% міст були монофункціональними. Зараз же в умовах змінної економічної кон'юнктури й вільного ринку ці міста стикаються зі складнощами в економічній сфері. Також через уніфікований і прилаштований під тогочасний режим у країні підхід до планування та будівництва вони стикаються ще й із проблемами просторового розвитку.

Для монофункціональних міст пострадянського простору типові такі проблеми й виклики (Мельник, 2004; Kuzmenko & Soldak, 2010; Доценко, 2011; Треллер & Кокоть, 2014; Dubnitskiy & Lunina, 2015; Осипенко, 2021): залежність бюджету міста від одного підприємства та відсутність економічної гнучкості;

відсутність модернізації головного підприємства, що призводить до зниження ефективності виробництва; залежність стратегії розвитку міста від стратегії розвитку підприємства; високе навантаження на екосистему; низька мобільність трудових ресурсів і відсутність альтернативних варіантів зайнятості; однорідна професійна спрямованість населення та кадрова залежність від містоутворювального підприємства; слаборозвинений середній клас, що складається з невеликої кількості менеджерів, освічених фахівців; слабо розвинене підприємство й несприятливі умови для нього; відтік молоді через непривабливі умови для молодих сімей і відсутність перспектив розвитку; велика кількість пенсіонерів, зокрема, через нижчий пенсійний вік; складнощі у формуванні місцевої ідентичності через низьку частку або й відсутність корінних мешканців; вроджений консерватизм невеликих громад, який не сприймає нові, сторонні ідеї; радянський підхід до містобудування не в змозі задовольняти сучасні потреби населення.

Крім того, зараз монофункціональні міста України стикаються з утратою основного джерела поповнення бюджету через війну. Утрата частини ринку збуту й шляхів транспортування своєї продукції, обмежений енергетичний ресурс – усе це змушує припинити або скорочувати виробництво, звільнити працівників. Через це міста втрачають значну частину свого бюджету, а подекуди стикаються з проблемою безробіття.

Незважаючи на схожі умови на початку свого існування, монофункціональні міста України відрізняються за рівнем соціально-економічного розвитку й добробуту населення. За цими показниками їх можна поділити на три групи: (1) «міста-лідери» – характеризуються вищим рівнем соціально-економічного добробуту, аніж середній по Україні (приклади: Вараш, Нетішин, Южне); «помірно розвинені міста» – рівень соціально-економічного добробуту відповідає середньоукраїнському (приклади: Покров, Першотравенськ у Дніпропетровській області); «міста з ознаками депресивності», які серйозно відстають за показниками соціально-економічного розвитку, мають складну економічну, соціальну чи екологічну ситуацію, а їх сировинна база вичерпана або близька до вичерпання (приклади:

Добропілля, Марганець, Нововолинськ) (Треллер & Кокоть, 2014).

У деяких країнах існують окремі політики щодо підтримання монофункціональних міст. В Україні підтримка розвитку монофункціональних міст здійснюється в рамках Загальнодержавної програми розвитку малих міст, яка вдруге затверджена у 2012 році (Верховна Рада України, 2012). До цього ж року діяла Постанова Кабінету Міністрів України «Про Основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст» (нині втратила чинність) (Кабінет Міністрів України, 2000). Цими документами передбачена підтримка монофункціональних міст шляхом надання державних замовлень їх містоутворювальним підприємствам і підвищення інвестиційної привабливості їх територій за допомогою створення спеціального інвестиційного режиму. Зважаючи на те що з моменту затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст пройшло вже 10 років, вона потребує перегляду й перезатвердження в новій редакції. Також доцільно розробити окрему програму розвитку для монофункціональних міст, зважаючи на їх специфіку. Варто зауважити, що подібні програмні документи не здатні ефективно вирішувати головні проблеми монофункціональних міст (Доценко, 2011).

Стратегічним напрямом розвитку монофункціональних міст України є поступове перетворення їх на поліфункціональні, диверсифікація як промислового виробництва, так й економіки в цілому відповідно до їх унікальної спеціалізації, що сприятиме вирішенню більшості їх проблем (Доценко, 2011; Підгрушний та ін., 2011; Maguniak et al., 2021). Для розвитку монофункціональних міст особливо важливий низовий громадський активізм, як це показує, зокрема, кейс Краматорська (Szymańska, 2022).

Більшість монофункціональних міст України подібні за особливостями свого просторового розвитку, тому заходи для покращення їх міського середовища в рамках реалізації концепції інтегрованого розвитку будуть також схожими, серед них – розвиток громадського транспорту з вектором на зниження рівня автомобілізації; включення міста в регіональну транспортну систему та позиціонування його

як логістичного центру; реконструкція житлової забудови; ревіталізація колишніх промзон; створення нових або покращення наявних рекреаційних зон; формування унікального архітектурного образу міста; розвиток туризму; регуляція діяльності підприємств з екологічного погляду (Радіонова, 2019).

Монофункціональні міста – це специфічні одиниці системи розселення, які потребують специфічного підходу до управління ними. Трансформаційні процеси тут мають відбуватися якщо не з початку існування, то з моменту проявлення перших ознак депресивності. Стратегія трансформації монопрофільного міста має складатися з трьох етапів: докризового, етап кризи й етап відновлення. Для кожного з них характерні різні заходи, спрямовані на підтримку життєдіяльності міста. На докризовому періоді важливо розбудовувати місцеве самоврядування, згуртувати громаду та формувати спільне бачення майбутнього міста, залучати приватний сектор. Для етапу кризи важливою є регіональна й міжмуніципальна співпраця, покращення інвестиційного клімату й підтримка вже наявних і майбутніх підприємців, використання унікальності громади, перекваліфікація працівників, замість надання субсидій головному підприємству. Після подолання кризи важливо підтримувати гнучкість міста, приділяти особливу увагу плануванню, зокрема довгостроковому, а також залучати громадськість до управління (Треллер & Кокоть, 2014).

Якщо говорити суто про економічний складник, то глибина кризи в мономістах зумовлюється двома факторами: видом діяльності й спеціалізації та можливістю адаптації до попиту на ринку, а також розміром і ступенем диверсифікації виробничого кластера. Проаналізувавши їх, можна обрати вектор трансформації економіки: перепрофілювати місто на креативні індустрії («креативне руйнування») або ж диверсифікувати наявний промисловий кластер («адаптивна реструктуризація»). При цьому обидва вектори не є взаємовиключними, а, навпаки, існують у симбіозі. У першому випадку в разі перепрофілювання економіки на освітню галузь до міста мають залучатися високотехнологічні компанії й у ньому створюватися науково-дослідні інститути. У другому випадку в разі диверсифікації неодмінно

будуть розвиватися третинний і четвертинний сектори, а для зміни іміджу будуть залучатися креативні індустрії (Радіонова, 2019). Отже, у випадку продовження промислового тренду креативні індустрії є супутнім елементом, а в іншому – основою економічної системи міста. Незважаючи на те, який вектор розвитку обрано, потрібно дотримуватися курсу на зростання інвестиційною привабливості. На практиці це відображається у створенні маркетингових стратегій і брендингу, залученні інвестицій, нових знань, технологій, підвищенні мотивації персоналу.

Горішні Плавні як монофункціональне місто. Горішні Плавні – місто, що розташоване в Кременчуцькому районі Полтавської області, засноване в 1961 році з початком будівництва Полтавського (тоді Дніпровського) гірничо-збагачувального комбінату, у 1972 році отримало статус міста, а у 2019 році стало центром Горішньоплавнівської ОТГ.

Основу економіки міста становлять підприємства гірничодобувної галузі промисловості: ПрАТ «Полтавський ГЗК» (основне підприємство міста: на ньому працює 37% зайнятого населення), ТОВ «Єривський ГЗК» і ТОВ «Біланівський ГЗК». Усі вони належать компанії «Fergexro», яка забезпечує 64% надходжень до бюджету міста й 95% реалізованої промислової продукції. Територія Горішніх Плавнів належить до Кременчуцького залізничного району, що посідає друге місце в Україні за запасами залізничної сировини. За прогнозами, залізної руди в кар'єрах вистачить до 2080 року. У сфері добування корисних копалин методом розроблення кар'єрів також функціонують Рижівський і Редутський гранітні кар'єри. Отже, основний вид промислової продукції міста – окатиші та щебінь. Окрім цього, у Горішніх Плавнях функціонують підприємства таких галузей (у дужках указано кількість підприємств): виробництво готових металевих виробів (2), ремонт і монтаж машин та устаткування (5), хімічні речовини та продукція (1), виробництво гумових і пластмасових виробів (2), текстильна промисловість (9). Сфера послуг представлена закладами освіти й охорони здоров'я, торгівлі та громадського харчування, культури і спорту тощо. Забезпеченість населення закладами обслуговування становить 81%. Найменша забезпеченість

бібліотеками – 50%, і пожежними депо – 25%. У сфері малого бізнесу працює 2080 осіб. Основними видами діяльності є обробна промисловість, будівництво, операції з нерухомістю, оптова й роздрібна торгівля.

Станом на 01.01.2022 кількість населення міста становила 54 755 осіб. Історична динаміка кількості населення має два періоди – позитивний і негативний. Перший тривав у 1961–1995 роках, другий із 1995 року донині. Для позитивного періоду було характерне середньорічне зростання кількості населення в 42%, проте різниця на початку й у кінці періоду колосальна – 106% та 1,8% відповідно. Найбільший темп приросту був характерний для 1970-х років. Протягом другого періоду значення темпів скорочення населення збільшуються від -2,16% у 2001 році до -11,25% у 2022. Різке збільшення кількості населення у 2020 році відбулося з адміністративних причин. Природний приріст у 2020 році становив -8,3%, що загалом збігається з тенденцією, характерною для більшості міст України. Динаміка природного приросту за період з 2014 року до 2020 року негативна: він зменшувався від -1,9% до -8,3%. Спричинене це як спадом народжуваності, так і зростанням смертності. Серед причин варто зазначити відтік молоді з міста, складні соціально-економічні умови життя в країні та шкідливий вплив промислового виробництва. Міграційний приріст не має стабільної тенденції до зниження чи зростання. У 2014–2015 роках він був високим через міграційні процеси в країні, спричинені війною на сході. Згодом він знизився і тримався на рівні – 2–1% щороку. Проте у 2022 році через бойові дії в Україні до міста приїхало близько 8000 переселенців.

Важливою характеристикою населення міста є його статеві структура. Статеві структура: 47% – чоловіків, 53% – жінок. Вікова структура регресивного типу: дітей – 13%, осіб працездатного віку – 70%, людей старших вікових груп – 17%. В етнічному складі лише 80% припадає на українців; такий порівняно низький відсоток зумовлений тим, що в період активного зростання міста сюди переїжджали люди з усього СРСР. Трудові ресурси становлять 34 тисячі осіб. У структурі зайнятості населення 58% зайняті в господарському комплексі міста, 6% – на навчанні з відривом

від виробництва, 23% становлять офіційно не зареєстровані. Із загальної кількості працівників у господарському комплексі громади 63% зайняті в промисловості, 38% – у сфері послуг. Рівень безробіття за період 2018–2022 роки знизився з 2,5% до 1,7%. Середня заробітна плата в Горішніх Плавнях значно вища за середню по області та по країні в цілому. У 2021 році вона становила 18 545 грн, що на 25% більше, ніж по країні, і на 30% більше, ніж середня заробітна плата в Полтавській області й Кременчуцькому районі. Важливим показником також є житлове забезпечення населення. Так, станом на 2020 рік на одного мешканця припадає 20,7 м², що майже удвічі перевищує норму.

За характером забудови та планувальною структурою Горішні Плавні – це типове радянське місто епохи модернізму з усіма характерними елементами: широкі вулиці, великі площі, мікрорайонна забудова тощо. У місті відсутній центр у класичному його уявленні. У кожному мікрорайоні економічна активність концентрується вздовж вулиць, тому

можна говорити про існування мікрорайонних громадських центрів. Для підтвердження цього проведено профільне районування однієї з головних вулиць міста. Проспект Героїв Дніпра є однією з основних планувальних осей міста та є однією з найдовших (3,26 км) і найширших (60 м) вулиць. Вулицю поділено на 18 відрізків, кожен із них оцінено за кількістю відвідувачів і закладів обслуговування. Окрім чіткої відмінності між центром і периферією, у центрі також є «прогаліни», що зумовлені просторовою організацією міста. Окрім цього, виділяються локальні мікрорайонні осередки концентрації закладів сфери послуг і відвідувачів (рис. 1).

Як зазначалося вище, монофункціональні міста виділяють за двома критеріями: (1) наявністю в місті підприємства, на якому задіяно більше ніж 25% економічно активного населення, і (2) наявністю в місті підприємства, на яке припадає більше ніж 50% обсягу промислового виробництва. На основному підприємстві Горішніх Плавнів – Полтавському ГЗК – зайнято 37% працюючого населення та 22%

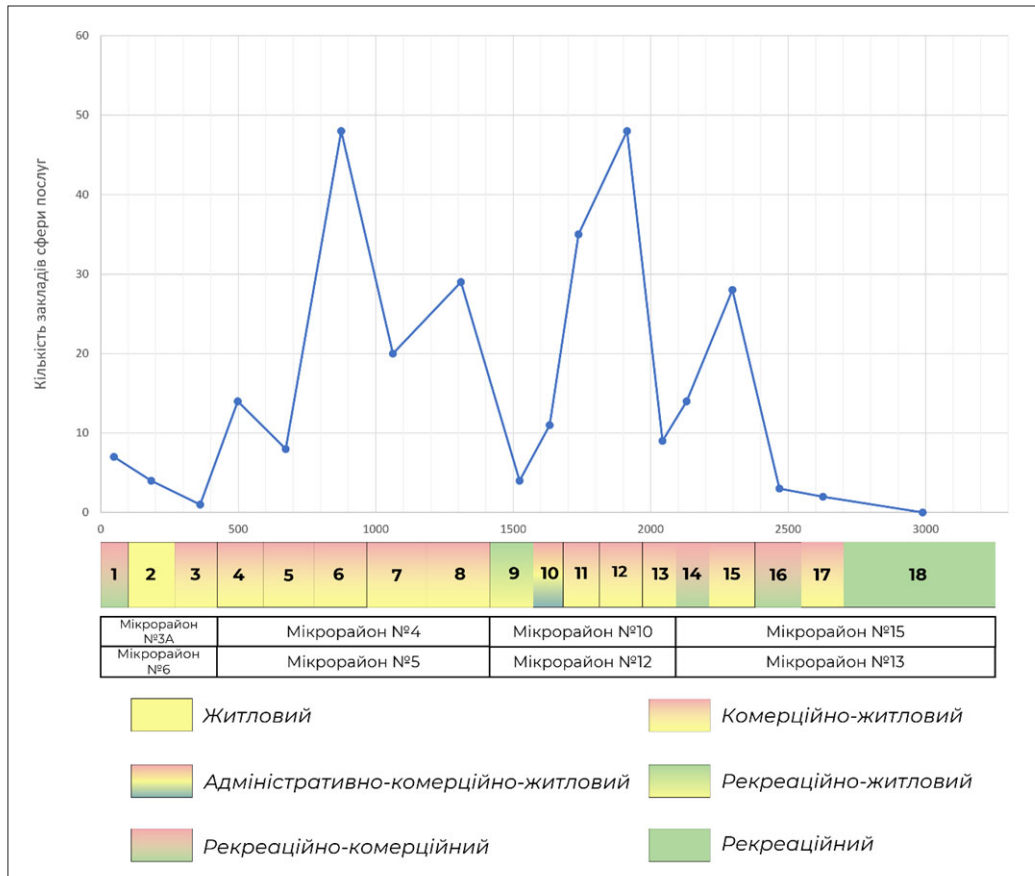

Рис. 1. Профільне районування проспекту Героїв Дніпра

економічно активного населення. За цим критерієм місто не дотягує до монофункціонального. Проте, з огляду на те що всі ГЗК належать одній компанії та забезпечують робочими місцями 26% економічно активного населення, можемо вважати місто монофункціональним. За другим показником Горішні Плавні однозначно є мономістом, так як 95% промислової продукції міста виробляється на основному підприємстві за порогового значення для монофункціональності – 50%. Окрім цього, за структурою бюджетних надходжень місто є помірно спеціалізованим.

Для Горішніх Плавнів властива низка проблем міського розвитку, характерних для монофункціональних міст:

1. Залежність бюджету від одного підприємства. Незважаючи на помірну спеціалізацію, більше ніж половина міського бюджету надходить з одного джерела, що позбавляє міську бюджетну політику гнучкості. В умовах війни гірничо-збагачувальні комбінати стикнулися з проблемами відвантаження продукції, утратою ринків збуту й обмеженими енергоресурсами, що змусило скоротити обсяги виробництва та, відповідно, штат працівників.

2. Низька мобільність трудових ресурсів і відсутність альтернативних варіантів зайнятості. Проблема відсутності альтернативних варіантів зайнятості гостро постала якраз під час повномасштабного російського вторгнення через проблеми на основному підприємстві. Частина працівників, яких скоротили або перевели на менший оклад, просто виїхала з міста. Іншою стороною проблеми є однорідна професійна спрямованість населення через кадрову залежність від містоутворювального підприємства та специфічну галузеву спрямованість закладів професійної освіти. У контексті перспектив розвитку Горішніх Плавнів особливо критичним є відтік молоді через непривабливі умови для молодих сімей і відсутність перспектив розвитку. Головним чином ця проблема зумовлена відсутністю різноманіття серед варіантів зайнятості, що особливо непривабливо для молоді, яка більше дивиться в бік інтелектуальної, а не фізичної праці.

3. Високе навантаження на екосистему. Хоча Горішні Плавні мають статус найчистішого промислового міста України, промислові підприємства все одно впливають на

навколишнє середовище. Через відкачування ґрунтових і підземних вод із кар'єрів їх рівень упав і на суміжних територіях, що спричинило ще більше засолення ґрунтів. Окрім цього, вода, яку постачають мешканцям, є надмірно мінералізованою, зокрема, і через промислову діяльність. Поряд із містом протікає річка Сухий Кобелячок, яка є дуже забрудненою та пересихає. Проте, попри значну порушеність природних ландшафтів, на території старих відвалів пустої породи мешкають тварини видів, притаманних цій території.

4. Складнощі у формуванні місцевої ідентичності через відсутність корінних мешканців. Ця проблема яскраво проявляється на фоні інших міст Полтавської області. Значна частина мешканців міста є іммігрантами мало не з усіх країн колишнього СРСР, що вплинуло на формування місцевого менталітету, який більше подібний до мешканців міст Придніпров'я та Донбасу, ніж Полтавщини. Також на це вплинула й спеціалізація міста, так як для Полтавської області більш характерною є зайнятість в агропромисловому комплексі.

5. Відсутність нових ідей і вроджений консерватизм невеликих громад. Донедавна для місцевого населення був характерний досить значний патерналізм, у цілому характерний для мономіст, залежних від одного ключового роботодавця. Одним із наслідків є слаборозвинений середній клас і приватне підприємництво. Останніми роками спостерігається тенденція до активізації громадської діяльності, проте влада й досі є закритою до співпраці з населенням. Однак значна частка населення все ж продовжує жити за схемою робота-дім і дотримується думки «влада знає краще», тому не зацікавлена в спільному вирішенні проблем.

6. Успадкована з радянських часів система планування й будівництва не в змозі задовольняти сучасні потреби населення. Горішні Плавні – типовий приклад радянського міста з широкими вулицями, великими площами й однаковими будинками. З ходом часу вся ця спадщина приходиться у незадовільний стан, а на відновлення або немає ресурсів, або це є просто недоцільним, як, наприклад, заміна асфальтного покриття на площі, якою ніхто не користується, проте своїм станом вона псує естетичний вигляд міста.

Якщо говорити про проблеми, які характерні суто для Горішніх Плавнів, то це транспортна ізолюваність, просторова обмеженість у розвитку, що зумовлює зростання із середини, близькість промислової зони до селітебної, розташування садово-дачних товариств у небезпечних зонах.

Оцінювання планувальної та стратегічної документації Горішніх Плавнів на предмет відповідності цілям інтегрованого розвитку. Планувальна та стратегічна документація міста Горішні Плавні представлена стратегією розвитку міста Горішні Плавні до 2028 року, генеральним планом і проектом маркетингової стратегії Горішньоплавнівської міської територіальної громади.

Стратегія розвитку міста Горішні Плавні до 2028 року (Горішньоплавнівська міська рада, 2017) концентрується на трьох стратегічних напрямках: А – місто розвинутого експорт-орієнтованого бізнесу; В – комфортне, енергоефективне й екобезпечне місто; С – місто відкритого креативного простору й активної громади.

Серед заходів, передбачених стратегічним напрямом А, – створення бізнес-центру та надання освітніх послуг охочим, стимулювання підприємців шляхом проведення конкурсу бізнес-проектів і надання грошової допомоги для їх реалізації. Низка заходів спрямована на забезпечення бізнесу кваліфікованими кадрами, серед них – проведення тренінгів, семінарів і курсів. Також для формування позитивного іміджу підприємництва заплановано проведення круглих столів для вирішення проблем і поширення успішних історій наявних бізнесів у місті. Як інструмент для подолання спільних проблем малого та середнього бізнесу пропонується кластеризація. Окрім цього, для залучення інвесторів передбачається оновлення просторово-планувальної документації та створення умов для інвестування в браунфілди й гринфілди. Оскільки в довгостроковій перспективі розвиток підприємництва є вдалим інструментом для забезпечення гнучкості економіки міста, стратегічний напрям А абсолютно точно відповідає цілям інтегрованого міського розвитку.

У рамках стратегічного напрямку В передбачається облаштування набережної міста, розвиток туризму (інфраструктура, атракції),

створення велосипедної інфраструктури. Для покращення енергоефективності заплановано заходи з моніторингу споживання енергоресурсів, навчання енергоменеджерів і голів ОСББ, проведення енергоаудиту й термомодернізації житлової та комунальної забудови. Передбачається модернізація системи котельних, утилізації сміття, водопостачання, а також упорядкування водних об'єктів міста та його озеленення. Комфортне міське середовище є одним зі складників успіху міста, оскільки підвищує якість життя населення й робить місто привабливішим для інвесторів. Таким чином, стратегічні й оперативні цілі стратегічного напрямку В відповідають одному з головних напрямів інтегрованого міського розвитку.

Стратегічний напрям С має на меті створення активної громади й покращення взаємодії між владою та населенням. Зокрема, мова йде про таке: підвищення рівня освіченості серед молоді й формування в її представників активної громадської позиції; упровадження екоосвіти; створення арт-простору для можливості розвитку мешканців в арт-сфері; модернізацію бібліотеки для перетворення її на привабливий для містян простір; підвищення рівня інклюзивності; залучення населення до управління містом. Активна й залучена громада є одним з орієнтирів інтегрованого розвитку міста. Отже, як і два попередні напрями, цей також є актуальним у контексті інтегрованого міського розвитку.

Підсумовуючи, можемо сказати, що Стратегія розвитку міста повністю або майже повністю відповідає принципам інтегрованого міського розвитку й повторює його основні стратегічні напрями. За умови виконання всіх запланованих дій місто Горішні Плавні стане на шлях диверсифікації своєї економіки за рахунок розвитку підприємництва, створення комфортного міського простору та посилення залучення населення до міського планування. Проте, хоча на момент підготовки статті пройшла вже половина строку дії стратегії, її реалізація залишає бажати кращого. Передусім це зумовлено впливом зовнішніх факторів, таких як пандемія COVID-19 і повномасштабне вторгнення росії; водночас можна припустити вибіркового характер виконання запланованих цілей міською владою. Велика частина проєктів, що вже реалізовані або перебувають на

стадії реалізації, спрямована на просторовий розвиток міста (до 60%), тоді як соціально-економічні аспекти певним чином ігноруються. Окрім цього, процес виконання поставлених цілей не можна назвати інтегрованим, так як часто відсутнє дотримання принципу комплексності. Так, наприклад, велодоріжки прокладаються на тротуарах, зокрема вузьких, тобто розвиток велоінфраструктури відбувається на шкоду пішоходам. Благоустрій набережної відбувається уривками, наприклад, плиткою викладено доріжку, уздовж якої розмістили лавочки, проте поверхня, на якій вони стоять, не рівна, тому сидіти на них некомфортно. Серед проєктів, які не виконуються, багато таких, що спрямовані на діджиталізацію та залученість громади. Ці аспекти надзвичайно важливі для сучасного міста, тому їх ігнорування викликає запитання до міської влади.

Другим головним планувальним документом є Проєкт маркетингової стратегії Горішньоплавнівської міської ОТГ (PLEDDG, 2020). Вона включає опис концепції бренду громади й опис плану дій за двома стратегічними напрямками – «Позиціонування громади» та «Маркетингова комунікація». Можна сказати, що маркетингова стратегія доповнює основну в соціальній сфері, а разом вони формують систему цілей розвитку м. Горішні Плавні. Серед запропонованих у маркетинговій стратегії проєктів такі: створення коворкінгу; упровадження концепції смарт-місто; створення нових маршрутів громадського транспорту для школярів і розроблення карти маршрутів громадського транспорту; формування освітніх хабів на базі бібліотек; надання послуг для бізнесу і створення економічного профілю громади. Загалом маркетингова стратегія також відповідає принципам інтегрованого міського розвитку, так як спрямована на покращення фізичного простору міста й проактивну освітню політику.

Останнім із трьох головних елементів містобудівної документації є генеральний план міста (Горішньоплавнівська міська рада, 2017). У 2020 році, тобто вже після затвердження стратегії розвитку міста, до нього внесено зміни. Згідно із цими змінами, планується будівництво сонячної електростанції, сміттєпереробного заводу, багатофункціональних торгово-розважальних комплексів на набережній, аквапарку, спортивно-оздоровчого комплексу

з басейном, музею під відкритим небом, парку розваг і відпочинку, кінноспортивного клубу. Також запланована забудова нових мікрорайонів у західній частині житлового масиву. Загалом генплан лише частково відповідає змісту обох стратегій, його відповідність принципам інтегрованого розвитку можна поставити під питання. Зокрема, згідно з принципами інтегрованого розвитку, має відбуватися ефективно використання наявних ресурсів. Проєкти будівництва аквапарку й торгово-розважальних комплексів на набережній є досить дорогавартісними, тому їх будівництво має відбуватися лише у випадку відсутності інших більш важливих потреб і наявності значного попиту. Аквапарк, беззаперечно, є популярним варіантом проведення дозвілля, проте, імовірно, буде користуватися попитом лише в перший час, а згодом кількість відвідувачів зменшиться, що зумовлено розмірами міста. Щодо торгово-розважальних комплексів, то вже зараз багато існуючих торгових площ не використовуються, оскільки містяни надають перевагу здійсненню покупок у мережових або інтернет-магазинах. Малоімовірно, що заплановані торгово-розважальні комплекси заповняться мережевими закладами й популярними франшизами, що також зумовлено розміром міста та його географічним положенням. При цьому в іншій частині міста, яка все більше набуває ознак депресивності, виділена ділянка під торговельний заклад. Імовірно, Горішні Плавні не потребують такої кількості одноманітних об'єктів, натомість створення торгового центру в депресивному районі міста допоможе йому отримати «друге дихання». На набережній, замість торговельно-розважального комплексу, є потреба створити можливість для відкриття кафе й ресторанів. Також за останні декілька років створено чотири кругові транспортні розв'язки, спорудження яких є досить ресурсозатратним. Про таку потребу не зазначено в стратегіях міста, а їх доцільність не обґрунтована в генеральному плані, вони були додані на креслення за фактом будівництва. Якщо говорити про те, чого немає в генплані, але є в стратегії, то це бізнес-центр. Його створення є важливим кроком до диверсифікації економіки міста. Також для активізації розвитку туризму місто дуже потребує розширення мережі готелів, що також зазначено

в стратегії, проте на генеральному плані відсутні додаткові ділянки для подібних об'єктів. Викликає питання й пропозиція будівництва нового житла в умовах переважаючої тенденції до зменшення людності міста. Отже, можна говорити про часткове відходження генерального плану від стратегічного бачення розвитку міста, а також, імовірно, про перекіс містобудівних рішень генерального плану в бік інтересів міської влади на шкоду інтересам інших зацікавлених сторін.

Загалом стратегічні напрями визначені об'єктивно відповідно до проблем міста, а також відповідають принципам інтегрованого розвитку. Щодо реалістичності, то місто має ресурс для їх виконання, проте скоріше не за строк дії стратегії, а дещо довше, особливо в теперішніх умовах. Водночас із проведеного аналізу виконання стратегії розвитку міста бачимо, що міська влада не готова до повного дотримання принципів інтегрованого розвитку, так як стратегію реалізує вона з позиції вигідності для себе; можна констатувати порушення принципів співпраці й залученості.

Про готовність населення до партисипації можна зробити висновок з проведеного анкетування (див. далі), за результатами якого більше ніж половина опитаних хотіли б бути залученими до управління міським розвитком. Крім того, відповіді на низку запитань були досить змістовними, що вказує на розуміння громадою міста викликів міського розвитку та шляхів їх подолання. Однак усе ще залишається досить багато людей, яких влаштовує наявний рівень і вектор управління містом, зокрема, через свою необізнаність у галузі міського розвитку, причому багато таких респондентів серед молодшого покоління. Також певний вплив має консерватизм як характерна особливість громади монофункціонального міста.

Важливим актором у питанні досягнення цілей інтегрованого розвитку Горішніх Плавнів є бізнес-гравці, серед яких ключова роль належить містоутворювальному підприємству. Нині «Благодійний фонд ПГЗК» реалізує досить багато проектів: модернізацію освітніх закладів, публічних просторів тощо. Таким чином, цей фонд фактично вже бере участь у досягненні цілей інтегрованого розвитку й буде залучений до реалізації концепції

інтегрованого розвитку міста в разі її розроблення та затвердження.

Наразі єдиним майданчиком для діалогу населення з владою є петиції. Однак, виходячи з того, що в опитуванні залученість оцінили низько, а одним з найбільш зручних інструментів для цього були обрані петиції, можемо зробити висновок, що наявний їх формат не є ефективним. Також імовірно, що частина містян не знає про існування можливості створити петицію на вебсайті міста, що знову ж таки вказує на проблеми з інформуванням населення. Окрім петицій, раніше проводили громадські слухання, які в опитуванні отримали не набагато менше голосів, ніж петиції чи круглі столи. Отже, можемо бачити, що попит і бажання серед населення є, а отже, і передумови для створення діалогових майданчиків також.

Сприйняття комфортності міського середовища Горішніх Плавнів. Анкетування проведене за допомогою інструменту Google Forms і тривало 5 днів. В анкетуванні взяли участь 457 осіб, серед них – 77% жінок і 23% чоловіків. Вікова структура респондентів: 1% – до 18 років, 12% – 19–29 років, 36% – 30–39 років, 31% – 40–49 років, 14% – 50–59 років, 6% – старші за 60 років. У структурі зайнятості лідером є промисловість – 41%, друге місце – сфера послуг – 16%, 22% зайняті в інших сферах, 10% – само зайняті, також 6% не працюють, ще 3% становлять студенти та школярі.

Загальну комфортність у місті більшість оцінила на 4 та 5 балів – 46% та 37% відповідно. Середній бал – 4,17.

Перший тематичний блок стосувався транспортно-складника й містив три питання: оцінка комфортності громадського транспорту, його недоліки й готовність відмовитися від користування приватним автомобілем на користь громадського транспорту. Середня оцінка громадського транспорту – 3,7 бала. Головними недоліками транспортної системи респонденти визначили відсутність карти й розкладу маршрутів і їх кількість – 30% і 31% відповідно. Третє місце посіла нестача велосипедних доріжок, четверте – недостатній рівень комфортності автобусів. При цьому 28% зазначили, що задоволені системою громадського транспорту. Серед інших пропозицій для

покращення транспортної системи міста були такі: установлення камер фіксації швидкості руху, електронні табло на зупинках і мобільний додаток із розкладом і картою маршрутів. Також декілька респондентів зазначили, що кількість маршрутів і кількість рейсів до передмість критично мала. Є також відповідь від нових мешканців міста про те, що вони взагалі не проінформовані про маршрути громадського транспорту. 32% респондентів відповіли, що не готові відмовлятися від користування приватними автомобілями навіть у разі покращення системи громадського транспорту. Натомість 29% зазначили, що можуть відмовитися, а 39% уже зараз не користуються приватним автотранспортом.

Другий тематичний блок присвячений управлінню містом. Респонденти мали оцінити залученість громади до управління, а також відповісти, чи хочуть вони бути залученими й чи хочуть вони відвідувати лекції з міського розвитку. Отже, середня оцінка залученості громади до управління містом – 2,8 бала. При цьому 60% учасників опитування хотіли б бути залученими до управління містом. Найбільш активними віковими групами виявилися 30–59 років: у середньому 66% хочуть бути залученими. Найменш активні – 19–29 років; це може бути спричинене тим, що більшість активних молодих людей виїжджає в більші міста. Понад половина респондентів (54%) хотіли б відвідувати лекції з міського розвитку. Останнім питанням цього блоку були інструменти залучення. Найбільше голосів отримали круглі столи й петиції – 38% і 37% відповідно. Третє місце посіли громадські слухання, які обрали 31% респондентів. Також як інструмент участі учасники опитування запропонували анкетування та публікації в соціальних мережах, зокрема, про витрати бюджету.

Останній тематичний блок складався з питань про публічні простори й дозвілля. Середня оцінка комфортності публічних просторів – 3,97 бала. 28% респондентів відповіли, що задоволені станом публічних просторів. При цьому 28% зазначили, що їм не вистачає місць для дітей, 27% – інклюзивності, 24% – ландшафтного дизайну й озеленення, по 23% – вуличних меблів і відчуття безпеки, 21% – декоративних елементів. Окрім цього, 21 особа поскаржилася на відсутність

громадських туалетів, 14 осіб відмітили необхідність реконструкції набережної. 40% респондентів відповіли, що їм не вистачає варіантів проведення дозвілля. 46% зазначили, що їм не вистачає культурних заходів, 17% – спортивних заходів, 14% – гуртків. Серед інших варіантів були кінотеатр, боулінг, музей цікавої науки, каток. Окремо зазначено про недостатню кількість активностей для людей, старших за 40 років.

Вільний блок для інших зауважень щодо комфортності отримав 103 відповіді, які поділено на 6 категорій:

1. Транспорт. У цій категорії відмічено такі проблеми: низьку транспортну доступність сіл громади; вузькі й неякісні дороги в місті, зокрема у дворах; недостатню кількість лежачих поліцейських; ізольованість міста відносно регіональної транспортної системи. Серед побажань такі: пішоходизацію, розширення мережі велосипедних доріжок, парковки у дворах, створення системи електричного громадського транспорту й запуск електрички до Кременчука.

2. Публічні простори та просторова організація. Респонденти визначили такі недоліки: відсутність громадських туалетів; недостатню кількість дитячих майданчиків, зокрема, у передмісті; певну депресивність старших за часом забудови районів; поганий стан тротуарів і їх освітлення. Для покращення міського середовища запропоновано облаштування дворів і пляжів, підвищення рівня інклюзивності, посилене озеленення, створення унікального архітектурного образу міста й муралів, збільшення кількості та якості спортивних майданчиків.

3. Заклади обслуговування й інші активності. Багато відповідей пов'язано з проблемою недостатньої кількості унікальних і якісних закладів сфери послуг. Серед побажань мешканців міста такі: покращення кінотеатру й закладів харчування, модернізація бібліотеки та створення коворкінгу, будівництво ТРЦ й розважального центру для дітей, залучення відомих франшиз (McDonald's, KFC тощо), театр, каток, аквапарк, басейн, скейт-парк, мотузковий парк, модернізація атракціонів, створення ботанічного саду, збільшення кількості майданчиків для вигулу собак, а також відкриття гуртків для всіх вікових груп.

4. Екологія. Серед проблем визначено недостатній рівень культури прибирання за собаками серед мешканців, багато амброзії, вирубування зелених насаджень, зокрема, біля водних об'єктів. Для покращення екології міста пропонують таке: увести екоосвіту для дітей, збільшувати зелені зони, створити притулок для тварин, побудувати сміттєпереробний завод і впроваджувати використання альтернативних джерел енергії.

5. Управління. Значну критику отримали недостатній рівень прозорості управління містом, недостатня залученість містян, а також закритість влади. Пріоритетами в галузі управління названі прозорість, партисипація та системний підхід до розвитку міста. Також серед побажань – регулювання стихійної торгівлі й притягнення до відповідальності за заподіяння шкоди муніципальному майну.

6. Інше. У цій категорії зібрані різні зауваження та пропозиції, які не можна зарахувати до попередніх п'яти. Серед таких – покращення рівня надання медичних послуг, диверсифікація освітньої галузі (так як зараз усі заклади професійно-технічної освіти спрямовані на потреби містоутворювального підприємства), розвиток туризму.

Загалом досить багато проблем, про які повідомили респонденти, мають вирішитися за умови реалізації чинної стратегії розвитку міста. Також опитані пропонували побудувати аквапарк, ТРЦ, басейн, додаткові майданчики для виходу собак тощо; усе це передбачено в генеральному плані, а отже, можна зробити висновок, що населення не проінформоване про плани щодо розвитку міста.

Пропозиції щодо просторового розвитку Горішніх Плавнів у контексті принципів політики інтегрованого розвитку міст. На основі (1) ідентифікованих проблем розвитку міста за результатами об'єктивного аналізу й соціологічного опитування, (2) змісту наявної містобудівної документації (зокрема її недоліків), (3) принципів інтегрованого міського розвитку розроблено пропозиції щодо доповнення вже наявних стратегічних напрямів розвитку міста. Пропозиції поділено за 6 сферами.

1. Транспорт. Розвиток транспорту є одним із пріоритетів інтегрованого розвитку, так як підтримка високої мобільності населення

допомагає запобігти утворенню депресивних зон у місті. Для малих міст є важливим збереження низького рівня автомобілізації. Особливо це стосується промислових міст, які й так мають велике навантаження на екосистему. Створення комфортних умов пересування громадським транспортом є одним із головних інструментів для цього. У Горішніх Плавнях комфортність транспортної галузі оцінена мешканцями на 4 бали, але також респонденти відмічали й деякі проблеми системи громадського транспорту. Крім цього, 30% опитаних готові відмовитися від приватних авто на користь громадського транспорту й велосипедів. Отже, зважаючи на результати опитування, у короткостроковій перспективі варто створити карту маршрутів громадського транспорту з їх розкладом, яка буде розміщена на всіх зупинках. У довгостроковій перспективі – збільшення кількості маршрутів і заміна рухомого складу громадського транспорту.

Велосипедна інфраструктура також є важливим елементом транспортної системи. Наразі в місті існує невелика мережа велодоріжок, проте в більшості випадків вони створюються за рахунок тротуарів. Такий підхід є неправильним, так як пішоходи потрапляють у некомфортні для пересування умови. Анкетування населення засвідчило наявність публічного запиту на розширення мережі велосипедних доріжок. Тому в короткостроковій перспективі необхідне розроблення мережі велодоріжок, а в майбутньому створення їх у реальності комфортними як для велосипедистів, так і для пішоходів.

Необхідним також є включення міста в регіональну транспортну систему. Зараз Горішні Плавні є дещо ізольованими з погляду транспорту. У 2018 році прийнято рішення про спорудження на території міста мостового переходу через Дніпро. Він є частиною нової об'їзної дороги Кременчука. Тому доречним було б будівництво невеликого автовокзалу в кінці проспекту Героїв Дніпра, що є найближчою точкою як до мосту, так і до дороги на сусіднє місто – Кременчук. Поява нової транспортної артерії та нового автовокзалу в місті ймовірно покращить його транспортне положення й доступність, сприятиме подоланню відносної транспортної ізоляваності міста. Крім того, територія навколо автовокзалу може стати ще

одним якісно впорядкованим і помірно комерціалізованим (розвиток дрібного підприємництва) публічним простором.

2. Публічні простори. Для радянських міст були характерні широкі вулиці й великі пусті площі. Такий підхід до використання міського простору не є ефективним. Є два шляхи: забудувувати пусті території (що не є раціональним рішенням з погляду інтегрованого розвитку, беручи до уваги поточну соціально-економічну та демографічну ситуацію в місті) або перетворювати їх на публічні простори, комфортні для людей (Gehl, 2010).

Стратегія розвитку міста передбачає благоустрій набережної, що є найпопулярнішим запитом серед населення, згідно з проведеним анкетуванням. Проте варто не забувати й про інші публічні простори міста, яких досить немало, проте їх поточний благоустрій, а також відповідність ідеям пішохідного міста (Speck, 2018) викликають запитання. Серед таких – Театральна площа, площа перед міською радою, територія навколо «торгового центру», а також міський парк і дитяче містечко. Уважаємо за доцільне додати до цього переліку територію, прилеглу до міської бібліотеки. Стратегія розвитку міста передбачає модернізацію самої бібліотеки, а в маркетинговій стратегії зазначається потреба створення в місті коворкінгу. В анкетуванні також отримано запит на модернізацію бібліотеки та створення коворкінгу. Бібліотека за умови її відповідності сучасним потребам населення може стати новою точкою тяжіння. Зважаючи на те що серед містян користується попитом відкриття гуртків за інтересами, проведення лекцій та інших культурно-освітніх заходів, бібліотека й територія, що прилягає до неї, можуть стати культурним хабом. Зараз міська бібліотека Горішніх Плавнів знаходиться в одноповерховій будівлі, що простягається майже по периметру трьох будинків. У ній, окрім центральної міської бібліотеки, розташовані ЦНАП, РАЦС, дитяча бібліотека, відділ культури, спорту і туризму, а також низка закладів сфери послуг. Для покращення будівлі має бути проведена реновація, за потреби можлива надбудова другого поверху. Широкий тротуар перед бібліотекою варто перетворити на сквер із тематичним декором і невеличким амфітеатром для проведення виступів. Будинки, до

яких прилягає будівля бібліотеки, повернуті торцями до майбутнього скверу, тож на них можна створити мурали, що також відповідає запитам мешканців. Відомо, що якісне вуличне мистецтво, зокрема мурали на глухих торцевих стінах, додає привабливості й комфорту публічним просторам, робить їх більш безпечними, а отже, приваблює користувачів (Speck, 2018). Крім цього, на цій ділянці знаходиться будівля пошти, у якій є низка пустих приміщень, а також є внутрішній дворик, що може стати куточком для відпочинку. Тут також можна зробити коворкінг, приміщення для гуртків тощо. Поряд є зелена зона, яку можна доповнити штучним струмком. Трохи далі розташований міський палац культури і творчості, які разом із бібліотекою та перепрофільованою будівлею пошти будуть утворювати культурно-освітній осередок у центрі міста, що відповідає задоволенню громадського запиту за результатами анкетування. Оновлений так публічний простір потенційно створить новий привабливий елемент візуального образу й міської ідентичності Горішніх Плавнів.

Окрім загальноміських публічних просторів, важливим складником міського середовища є двори багатоквартирних будинків, які становлять основу житлової забудови міста. Публічні простори є важливим елементом згуртування громади. У Горішніх Плавнях за останні роки проблема загальноміських публічних просторів почала потроху вирішуватися, відповідно, населення проводить свій час саме там. Натомість двори спорожніли, що не сприяє формуванню соціальних сусідських зв'язків. Спілкування із сусідами згуртовує громаду, сприяє розвитку низового громадського активізму, дає змогу обговорювати наявні проблеми й ефективніше їх вирішувати, створює психологічно більш комфортне та безпечне середовище. Створення привабливих дворових просторів стимулюватиме рівномірний розподіл населення по публічним просторах і налагодження соціальних зв'язків на всіх рівнях (Sim, 2019). Під час реконструкції дворових територій необхідно дотримуватися таких принципів: пішоходизація дворів; зміна мережі проїздів для збереження транспортної доступності; збільшення площі та якості зелених насаджень; забезпечення багатофункціональності в межах одного двору, наскільки це

можливо для невеликої території. Для облаштування дворів можна використовувати досвід районів зі схожою забудовою в європейських містах (Sim, 2019).

3. Екологія. Наступна пропозиція стосується екології, зокрема поводження з відходами. Стратегія розвитку міста передбачає широкий спектр заходів у цій сфері, зокрема будівництво підприємства з переробки сміття. Однак не передбачено ніяких змін щодо самих мешканців. Тому пропонується створити інфраструктуру для сортування сміття й разом із цим облаштувати майданчики з контейнерами. Зараз сортування сміття ще не передбачено на державному рівні, однак у Горішніх Плавнях існують пункти прийому різних видів відходів. Створення умов для сортування сміття вже зараз дасть змогу в майбутньому зробити таку систему обов'язковою менш болісно для населення міста. У короткостроковій перспективі пропонується впровадження екоосвіти в навчальних закладах і поширення серед населення інформації про сортування сміття в соцмережах, місцевій газеті. Запровадження системи сортування сміття й екоосвіти сприятиме розвитку екологічної свідомості серед мешканців міста та стимулюватиме громадський активізм у сфері охорони довкілля.

4. Туризм. У стратегії міста описано важливість розвитку туризму й запропоновано низку заходів для цього. Серед них – також розширення готельної мережі, що реалізується через модернізацію вже наявних готелів. Вони розташовані на косі за набережною міста, а отже, мають ізольоване положення. Така віддаленість місця проживання від туристичних атракцій, закладів сфери послуг тощо навряд чи є привабливою для туристів. На генеральному плані також відсутні перспективні ділянки для будівництва готелю. Отже, необхідно виділити територію для готелю ближче до основної міської забудови. Варіантом для розміщення можуть бути ділянки на заході міста, забудова яких планується в наступні 20 років. Аргументом на користь є також близькість до запропонованого місця будівництва автостанції. Серед інших пропозицій – створення інформаційно-туристичного центру на базі міського музею, який уже зараз займається індустріальним туризмом.

5. Зв'язок влади з населенням. Соцмережі в наш час є потужним інструментом впливу та зв'язку в суспільстві. Влада міста Горішні Плавні, імовірно, недооцінює їх значення для спілкування з населенням, так як зараз існують лише вебсайт, сторінка в мережі Facebook і канал у Telegram. Останній був вимушено створений для інформування населення після початку повномасштабного вторгнення. Інші ж два канали зв'язку мають сумнівну якість. Так, наприклад, дизайн вебсайту не оновлювався вже дуже давно, утратив свою як естетичну, так і функціональну привабливість. Із цього випливає й зафіксована під час анкетування проблема інформування населення про діяльність влади, так як наявні джерела інформації не є зручними для користування. Отже, пропонується оновити вебсайт, а також створити його англійську версію, яка зробить його привабливішим для інвесторів. Також доцільно створити сторінку в мережі Instagram, що допоможе налагодити зв'язок із молодшим поколінням.

6. Залучення. Залучення населення є одним із головних принципів інтегрованого міського розвитку, проте часто люди не хочуть заглиблюватися в те, на чому не знаються. На допомогу можуть прийти лекції з міського розвитку з доступним для пересічних громадян рівнем подання інформації. Це допоможе сформуванню в містян розуміння можливих варіантів розвитку міста й покращення його середовища, зокрема й свого життя в ньому. Для Горішніх Плавнів доцільність запровадження таких лекцій зумовлюється тим, що в проведеному анкетуванні 54% респондентів зазначили, що хочуть відвідувати подібні лекції. Така кількість людей уже може стати основою для формування конструктивного діалогу з владою. Серед інструментів залучення найпопулярнішими варіантами стали петиції та круглі столи або майданчики для обговорення. Так як можливість створення петицій вже існує, варто проінформувати мешканців про це. Доповнити систему залучення можна створенням районних рад за досвідом французького міста Ліон (Nationale Stadtentwicklungspolitik, 2012).

Висновки з проведеного дослідження. Горішні Плавні – приклад типового монофункціонального українського міста. Для нього характерна низка проблем розвитку, так чи

інакше пов'язаних із його монофункціональністю, а також із реалізованими в міському просторі ідеями модерністського радянського міського планування. Зокрема, це критична залежність міського бюджету від одного містоформувального підприємства, обмежений спектр варіантів зайнятості для місцевого населення, нестача якісних публічних просторів, відносна транспортна ізольованість і територіальна обмеженість у просторовому розвитку, високе навантаження на екосистему, консерватизм міської громади, низький рівень громадської залученості до містобудівних рішень і брак дієвих інструментів для партисипації, складнощі у формуванні місцевої ідентичності й промоції міста. Виявлено, що стратегічна та містобудівна документація міста Горішні Плавні загалом відповідає принципам інтегрованого міського розвитку, проте наявні проблеми з виконанням закладених у них стратегічних та оперативних цілей міського розвитку й містобудівних рішень. Анкетування населення дало змогу виявити низку проблем, зокрема таких, що не враховані в стратегіях розвитку міста та генеральному плані. Серед них – відсутність інформації про маршрути громадського транспорту та їх мала кількість, низька залученість мешканців до управління містом, недостатня кількість якісних закладів сфери послуг, занедбаність публічних просторів, зокрема набережної, тощо. Така ситуація склалася через відсутність діалогу між владою й населенням, що спричинило відсутність вирішення нагальних питань у планувальних документах. Для розв'язання деяких ідентифікованих проблем автори розробили низку заходів у 6 сферах: транспорт, публічні простори, екологія, управління, зв'язок із громадою й туризм. Таким чином, принципи інтегрованого міського розвитку можуть бути успішно використані для покращення показників соціально-економічного розвитку та якості міського середовища монофункціональних міст України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильєва, Н.В. (2009). Вдосконалення механізму соціально-економічного розвитку міст з моногалузевою структурою виробництва в Україні. Донецьк: ВІКБ. [Vasylieva, N.V. (2009). Improvement of the Mechanism of Socio-Economic Development of

Monofunctional Cities in Ukraine. Donetsk: VIKB (In Ukrainian)].

2. Верховна Рада України (2012). Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст: Закон України від 10 червня 2012 року № 1580-IV [Verkhovna Rada of Ukraine (2012). On the Approval of the National Program for the Development of Small Cities. The Law of Ukraine, June 10, 2012, № 1580-IV (in Ukrainian)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1580-15#Text> (дата звернення: 06.06.2023).

3. Горішньоплавнівська міська рада (2017). Стратегія розвитку міста Горішні Плавні до 2028 року. [Horishni Plavni City Council (2017). Development Strategy Horishni Plavni – 2028 (in Ukrainian)]. URL: <http://hp-rada.gov.ua/strategiya-rozvytku-mista.html> (дата звернення: 06.06.2023).

4. Горішньоплавнівська міська рада (2020). Генеральний план міста Горішні Плавні. [Horishni Plavni City Council (2020). Horishni Plavni Master Plan (in Ukrainian)]. URL: <http://hp-rada.gov.ua/genplan.html> (дата звернення: 06.06.2023).

5. Гукалова, І.В. (2018). Якість життя як цільовий імператив концепцій міського розвитку: висновки для України. *Український географічний журнал*, 1, 30–38. Doi: 10.15407/ugz2018.01.030. [Gukalova, I.V. (2018). Quality of life as a goal of urban development concepts: conclusions for Ukraine. *Ukrainian Geographical Journal*, 1, 30–38. Doi: 10.15407/ugz2018.01.030 (in Ukrainian)].

6. Доценко, А. (2011). Основні напрями соціально-економічного розвитку малих монофункціональних міст України. *Український географічний журнал*, 1, 51–55. [Dotsenko, A. (2011). The main directions of socio-economic development of small monofunctional cities in Ukraine. *Ukrainian Geographical Journal*, 1, 51–55 (in Ukrainian)].

7. Жабінець, І.М. (2009). Удосконалення механізму регулювання ринку праці монофункціональних міст України: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ: РВПС України. [Zhabinets, I.M. (2009). Improvement of the Labour Market Regulation Mechanism in Monofunctional Cities of Ukraine. Abstract of thesis. Kyiv (in Ukrainian)].

8. Кабінет Міністрів України (2000). Про основні напрями забезпечення комплексного розвитку малих монофункціональних міст. Постанова КМ України від 17.03.2000, № 521. *Офіційний вісник України*, 12. [Cabinet of Ministers of Ukraine (2000). On the Main Areas of Ensuring Comprehensive Development of Small Monofunctional Cities. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, March 17, 2000, № 521. *Official Gerald of Ukraine*, 12 (in Ukrainian)].

9. Мельник, В.В. (2004). Еколого-економічні проблеми розвитку малих монофункціональних міст України: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ [Melnyk, V.V. (2004). Small Monofunctional Ukrainian Cities: Ecological and Economic Problems of Development. Abstract of thesis. Kyiv (in Ukrainian)].

10. Осипенко, А.Р. (2021). Забезпечення стратегічного розвитку малих міст. *Соціогуманітарний вимір сучасних трансформацій*: збірник матеріа-

лів Всеукраїнської науково-практичної конференції (с. 15–17). Суми : ТОВ НВП «Росток А.В.Т.».

[Osypenko, A.R. (2021). Ensuring the strategic development of small towns. The socio-humanitarian dimension of modern transformations. Collection of materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference (с. 15–17). Sumy: TOV NVP «Rostok A.V.T.» (in Ukrainian)].

11. Підгрушний, Г., Качаєв, Ю., & Денисенко, О. (2011). Суспільно-географічні основи дослідження інтегрального потенціалу центрів соціально-економічної активності: теоретико-методологічні підходи та досвід оцінки. *Український географічний журнал*, 4, 42–44. [Pidhrushnyi, H., Kachaev, Yu., & Denysenko O. (2011). Human-geographical foundations of research of integral potential of centers of socio-economic activity: theoretical and methodological approaches and the experience of assessment. *Ukrainian Geographical Journal*, 4, 42–44 (in Ukrainian)].

12. Проватар, Н., & Волкова, А. (2022). Диверсифікація соціально-економічного та просторового розвитку малого монофункціонального міста – кейс міста Южне, Україна. *Економічна та соціальна географія*, 87, 32–43. Doi: 10.17721/2413-7154/2021.87.32-43. [Provotar, N., & Volkova, A. (2022). Diversification of the socio-economic and spatial development of a small mono-functional city – the case of the city of Yuzhne, Ukraine. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 87, 32–43. Doi: 10.17721/2413-7154/2021.87.32-43 (in Ukrainian)].

13. Радіонова, Л.О. (2019). Стратегії розвитку мономіста. *Місто. Культура. Цивілізація: міжнародний контекст*: матеріали Міжнародної науково-теоретичної інтернет-конференції (с. 100–108). Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова. [Radionova, L.O. (2019). Monotown development strategies. *City. Culture. Civilisation: International Context: Proceedings of the International Scientific and Theoretical Internet Conference* (pp. 100–108). Kharkiv : O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (in Ukrainian)].

14. Треллер, Т., & Кокоть, В. (2014). Трансформація економіки монопрофільних міст: міжнародний і український досвід : посібник для фахівців з МЕР. Київ : ТОВ «Макрос». [Troeller, T., & Kokot, V. (2014). Transformation of the Economy of Monoprofile Cities: International and Ukrainian Experience. Guide for Local Economic Development Specialists. Kyiv : Makros (in Ukrainian)].

15. Чевганова, В.Я., & Григор'єва, О.В. (2017). Європейський досвід інтегрованого розвитку міст. *Економіка і регіон*, 5, 10–14. [Chevganova, V., &

Hryhoryeva, O. (2017). European experience of the integrated development of cities. *Economics and Region*, 5, 10–14 (in Ukrainian)].

16. Alpopi, C., & Manole, C. (2013). Integrated urban regeneration-solution for cities revitalized. *Procedia Economics and Finance*, 6, 178–185.

17. Dubnitskiy, V.I., & Lunina, V.Y. (2015). Development of single-industry towns on the basis of cluster approach. *Marketing and Innovation Management / Маркетинг і менеджмент інновацій*, 3, 140–148.

18. Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Washington, DC : Islandpress.

19. Kuzmenko, L.M., & Soldak, M.O. (2010). Monofunctional cities: Problems, support provision and development. *Economic Herald of the Donbas*, 22(4), 83–88.

20. Maruniak, E., Rudenko, L., Lisovskyi, S., Dronova, O., & Mozghovyi, A. (2021). Ukrainian small cities in the perspective of sustainable spatial planning. *The Routledge Handbook of Small Towns* (pp. 330–345). Routledge.

21. Nationale Stadtentwicklungspolitik (2012). Five years after the Leipzig Charter – integrated urban development as a prerequisite for a sustainable city. URL : https://www.nationale-stadtentwicklungspolitik.de/NSP/SharedDocs/Publikationen/EN/leipzigcharta_en.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (date of access: 06.06.2023).

22. PLEDDG (2020). Маркетингова стратегія Горішньоплавнівської міської ОТГ (проект). URL: <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Horishni-Plavni-Marketing-Strategy.pdf> (date of access: 06.06.2023).

23. Roberts, P., & Sykes, H. (Eds.). (1999). *Urban Regeneration: A Handbook*. Sage.

24. Sim, D. (2019). *Soft City. Building Density for Everyday Life*. Washington-Covelo-London : Islandpress.

25. Speck, J. (2018). *Walkable City Rules. 101 Steps to Making Better Places*. Washington-Covelo-London : Islandpress.

26. Szymańska, J.A. (2022). Civil society and peripheral activism in a Donbas monotown. *Český lid / Czech Ethnological Journal*, 109 (4), 427–448. Doi: 10.21104/CL.2022.4.02.

27. Territorial Agenda (2007). *Leipzig Charter on Sustainable European Cities*. URL: https://territorialagenda.eu/wp-content/uploads/leipzig_charter_2007.pdf (date of access: 06.06.2023).

Стаття надійшла до редакції 28.11.2023.

The article was received 28 November 2023.